

<https://doi.org/10.18485/analiff.2024.36.2.10>

821.163.41.09-1 Максимовић Д.

821.14'02.09-21 Софокле

Глас српске Антигоне: агонално у збирци *Тражим помиловање* Десанке Максимовић

Игор М. Симановић*

Универзитет у Бањалуци, Филолошки факултет,
Студијски програм српског језика и књижевности

 <https://orcid.org/0009-0000-1911-4882>

Кључне речи:

Антигона,
Тражим помиловање,
владарска нужност,
полис,
религија,
љубав,
дискусија,
дијалог,
агон

Апстракт

У раду се промишља могућност читања збирке *Тражим помиловање* из перспективе античке књижевности – конкретно Софоклове *Антигоне*. Препознавањем идентичног оквира, утемељеног на опозицијама Креонт–Антигона / цар–пјесникиња (односно лирски субјект), инсистира се на успостављању сагласја кад је ријеч о кључном етичком принципу између античке хероине и „српске Антигоне”, а снажно се темељи на поимању љубави. Самим тим, посљедишно, потврђује се оправданост жанровског одређења збирке, као „лирске дискусије”, насупротив поимању дијалога, јер у себи носи срж агоналног односа, карактеристичног за античку духовност. (примљено: 5. септембра 2024; прихваћено: 7. новембра 2024)

<https://analiffil.bg.ac.rs>

1. Увод

У једном од првих текстова насталих поводом објављивања збирке *Тражим помиловање* (објављен у *Политици*, јануара 1965), Борислав Михајловић-Михиз, осим што препознаје пјеснички врхунац Десанке Максимовић, доноси и једну успутну напомену: „С друге стране дијалога и живота стоји Законик. (Увек она иста, стара прича од Софокла до наших дана.)” (Михајловић-Михиз, 1982: 109). Више од три деценије касније, Ђорђевић Вуковић, такође на маргини тумачења, исписује: „Водећи 'лирске дискусије са Душановим закоником', нова Антигона заступа хришћанске вредности, људско разумевање и права јединке, што државни разлог унапред одбацује. Адвокат благе душе побија сву ту нељудску искључивост апсолутне власти” (Вуковић, 1998: 77). Иако ниједан од аутора не продубљује и не развија даље ову мисао, свакако је драгоцјено указати на то да је спрегнутост са Софокловом *Антигоном* присутна у нашој, заиста богатој, критичкој литератури о збирци *Тражим помиловање*, истинском бисеру српске поезије, и да се може пратити од самог појављивања књиге. Разлог због чега ова повезница никада није била предмет дубљег промишљања може се, евентуално, потражити у знатно мањем броју директних реминисценција на античку књижевност и културу збирке *Тражим помиловање*, у односу на бројне друге интертекстуалне повезнице које отварају низ могућих и потпуно утемељених тумачења.¹ Конкретно, у збирци налазимо само спомињање старогрчке пјесникиње Сапфо, у пјесми „За нероткиње”. Међутим, компаративно проучавање књижевности потпуно равноправно приступа истраживању интерлитерарних повезаности између различитих литература које се темељи на истраживању цитатности, или пак на указивању на дубљу мисаону повезаност са литерарним предлошком, при чему се не успоставља директан контакт, а што се остварује у оквиру типолошких аналогичности, које „представљају много слободнију везу, која није условљена генетски директним односом” (Ђуришин, 1997: 65). Словачки компаратиста Диониз Ђуришин одређује област типолошких узајамних веза тиме да „свака књижевност одсликава на једној страни специфичне законитости које произилазе из особености домаћих традиција и услова, и законитости опште нарави које су одређене интерлитерарним карактером књижевних процеса”. Очигледно, овдје се инсистира на спрегнутости *појединачног*, као обиљежја националнокњижевног, и *општег*, универзалног, вјечно присутног у различитим литературама, као одраз непрекидне размјене духовних вриједности између њих. Водећи *дискусију* са српским средњовјековним Закоником, односно са царем Душаном као његовим доносиоцем, пјесникиња је несумњиво успоставила мост који сеже до универзалног литерарног предлошка који је у наслеђе оставио Софокле, а гдје Антигона пропитује Креонтово владарско право. Управо то је темељна тачка на којој се успоставља општи оквир, а који је Михиз с лакоћом детектовао. Међутим, чини се занимљивим детаљније пропитати позиције кључних протагониста оба књижевна текста.

1 У том смислу, видјети студију *Поезија и проза* (Шмуља, 2012).

2. Проблем владарске нужности

Збирка *Тражим помиловање* композиционо је осмишљена тако да је отвара и затвара директно обраћање цара Душана, великог владара и законодавца. Средином XIV вијека, у тренутку када настаје Душанов законик, Српско царство је на врхунцу своје моћи, и уводна пјесма *Проглас* суштински исказује потребу да се успостави ред и поредак, какав једно такво царство и заслужује. Ваља примијетити да цар зна да није Бог већ да влада по милости божјој и благослову светитеља из Раса, али ипак користи прилику да се бар на тренутак, по библијском обрасцу, поистовијети с њим: [...] *дајем законик, / и нека нема других законика, / осим мојих.*² Закоником се све уређује, свако добија своје мјесто, и властелин, и себар, и првосвештеник, и меропах, и богумил, и сирота кудељница, и чедоубица, и прељубник, и роб, и поклицар и све друго што треба да се правно устроји у једном моћном, организованом царству. Како ће се коме судити, како ће се ко кажњавати? *Проглас* не допушта да се расправља о хијерархији тих односа, нити о благодости и суровости кажњавања: *судиће се сваком кривом (и само њима), ни суровије ни блаже него што у закону стоји.* Такође, бесмислено је и са данашње етичке позиције вредновати социјални оквир који се успоставља оваквим закоником и царевим прогласом. Царев законик је снажно спрегнут са животом, иманентан њему, дубоко уроњен у све поре човјекове егзистенције, али истовремено закон је и сила која стоји изнад живота, израз једног ауторитета који не допушта да се у њега и његову правичност сумња.

Управо на позадини такве уводне слике законодавца, завршна пјесма збирке *О праштању* оставља одређени простор да се успостави и промисли нешто другачија позиција онога коме је дато у руке да држи и повлачи конце живота и смрти: *Ја нисам бог, / Само је он моћан толико / да прашта, / само о њему не говори нико / да је слаб кад опрости / и да је кривцу саучесник, [...] Нисам ни властелин ни себар / који се свети [...] ја се по срцу не управљам, / ја сам цар заробљен законима / које прописујем сам. // Нисам ни судија, / њима је у руке закон дат / да суде; / ни целат који веша, жеже, сече, / каменује кога. / Ја сам цар / и немам рашта / силазити као крвник међу људе, / и мада владам по милости бога, / нисам бог да праштам.*

Овдје би требало посебан акценат ставити на мјесто о „цару заробљеном законима које прописује сам“. Ово се може тумачити (што се и чини) чисто правним оквиром, јер цар Душан заиста је прописао и једну посебну одредбу (параграф) коју судије могу да искористе у случају царевог мијешања и тако практично заштите законик од самог законодавца.³ Међутим, ако останемо у поетским оквирима и ту потражимо одговор, питање које постављамо јесте да ли је на крају лирске дискусије ауторитет моћног законодавца ипак, макар

2 Сви цитати презети су из збирке *Тражим помиловање* (Максимовић, 2005).

3 „Законик велича улогу ‘закона’, обавезујући и цара да га поштује [подвукао И. С.], фаворизује судије и судове царске, уједначава поступак, захтева писане пресуде, намеће строге казне из византијског права, покушава да прошири сферу на коју утиче државна власт (Ћирковић, 1997: 159).

симболично и незнатно, пољуљан? Јер, колико само усамљености, *трагичне усамљености*, избија из ових завршних стихова пјесме и читаве збирке.⁴

То је иста она *трагична усамљеност* са којом се у Софокловој *Антигони* суочава и рве Креонт, моћни тебански владар, наизглед чврсто и тврдоглаво укопан у властитом ставу, али суштински подједнако „заробљен законом који је прописао”. Тачка из које проистиче Креонтова трагика, коју ће и сам спознати на крају (не смије се изгубити из вида да Креонтова трагичка позиција нимало не заостаје за Антигоном, већ се сједињује с њом у досезању трагичког патоса), у највећој мјери је плод и резултат *владарске нужности*. Та нужност којој Креонт не може да се опхрве проистиче из саме позиције и улоге *полиса* у животу античког човјека. Без намјере да се овдје улази у бројне хипотезе о поријеклу полиса, говорити о полису, несумњиво, значи говорити о једној од најважнијих категорија за разумијевање духовности античког свијета.⁵ У односу на старе градове настале у месопотамској равници, грчки полис је свакако донио неке новине у погледу урбане морфологије града, као резултат демократских процеса који су се одвијали у античкој Грчкој и институција и јавних простора који су се посљедично развили. Међутим, ипак су неке кључне категорије обликовале и одредиле идеалну природу полиса: слободни грађанин, деификација града и постојање закона (*nomos*).

Бавећи се историјом урбанитета, Луис Мамфорд налази да је поредак античког града обликован кроз VII и VI вијек као резултат дивљег јединства супротности, сукобљавања аполонског и дионизијског, а највиши производ тог искуства

није нови тип града, него нови тип човека. У периоду нешто дужем од живота једне генерације – отприлике између 480. и 430. године пре нове ере – полис је по први пут стекао идеални облик по коме се разликује од старијих села и градова: идеални облик не само у камену већ и у месу и крви. [...] Грци су граду дали нову компоненту која је у ранијим културама била скоро непозната и која је опасна за сваки ауторитативни режим и апсолутизам власти. Та компонента је слободни грађанин. Попут Софоклових усамљених хероја, он је био сам свој краљ: деловао је сам и трудио се да сопственом интелигенцијом заустави ход судбине. (Mamford, 2006: 168)⁶

4 Промислајући завршне стихове, и Саша Шмуља уочава цареву усамљеност: „Цар Душан је свјестан да је заробљен између својих сопствених закона, усамљен у простору који је подједнако удаљен од Бога колико и од поданика, јер му као цару није дозвољено да прашта и у томе лежи снажна умјетничка сугестивност ове пјесме” (Шмуља, 2012: 68).

5 „Оно што полис даје Грцима – немјерљиво је. А како се Грк даје полису – неупоредиво је. И поред тога, он дуг никад неће вратити. Дуг се у ствари и не може вратити. За разлику од захвалности, он нема граница. Напросто, човјек у полису добија увијек више него што је кадар примити” (Arsović, 2012: 87).

6 „А ако је игде човек био нешто више него његово место, то важи за Грке. Живи полис, грађанство, много је моћнији производ него сви зидови, луке и сјајне грађевине” (Burkhardt, 1992: 69).

Деификација полиса, или *божанско биће полиса*, или *обожаванье града*, означава специфичан религијски оквир гдје су бог, град и грађани били у јединству. Како Буркхарт налази, за Грка полис постаје његова религија, те је исказивање побожности снажно спрегнуто са позицијом оданог грађанина. Највећи култови већ су постали ствар државе, полис стоји под заштитом свеприсутног божанства: „Како се мијења облик заједништва (од породичне ка полисној), тако и фамилијарност с божанским поприма другачије црте. Упоредо с развојем полиса, изразитија постаје нека врста са-грађанства људи и богова” (Arsović, 2012: 117).

Коначно, било какав урбани поредак, од самог почетка, неизоставно морао је бити уређен одређеним правним оквиром. Самим тим, „улога града као седишта закона и правде, разума и праведности, почела је допуњавати улогу града као религиозне слике космоса”, за разлику од „заморне архаичне владавине села” (Mamford, 2006: 52). Да би полис био идеалан, морао је имати свој номос (закон и државни устав), објективни критериј који има моћ да управља индивидуалном вољом, постављен изнад појединачних пролазних интереса. Закон и устав намећу се као „душа цјелине”, као „изум и дар богова, као карактер града, као чувари и одржитељи сваке врлине” (Burkhardt, 1992: 76).

Софоклова драма савршено одражава природу полиса, садржану у јединству ова три елемента, бога – града – грађанина, гдје се људско и божанско стапају, гдје људски закони и божанско право егзистирају напоредо као неизоставни елементи карактера идеалног полиса. Управо овдје треба препознати трагику Креонтове одлуке, због које је „заробљен законом који прописује сам”. Јер демос, из кога проговара идеалан грађанин, а с чијим гласом се хорски сједињује и Софоклов⁷, неумољиво инсистира на томе да је своме граду стуб само онај ко поштује истовремено и законе и света божја права: *Божју правду држи л’ ко и закон / биће дика својој отацбини, / а срамота кад злу дрско крене. / Не пришао мом огњишту такав / и не био никад с моје стране* (Sofokle, 2010: 368–372).

Колико је Софокле досљедан и како опрезно и пажљиво чува властиту позицију, показује и прекор хора упућен Антигони: *Ко мртве поштује бозима драг је, / ал’ владарски оштри кришти закон, / то грађанин прави никако не сме* (Sofokle, 2010: 871–873).

Не постоји мјесто у драми гдје ће Софокле директно довести у питање Креонтову одлуку да не сахрани Полиника, већ само Креонтову одлуку да казни Антигону, јер из перспективе полиса, остајући укупани у властитим позицијама, обоје нарушавају јединство бога и града.⁸ Софокле савршено добро

7 Познато је колико је Софокле био одан Атинском полису, у коме је остао упркос бројним позивима других владара. Одатле и његова реченица: „Ко тиранину иде, његов је роб, ма се и чинило да је слободан” (наведено према: Ђурић, 2003: 301).

8 Ово је једно од врло осјетљивих мјеста у тумачењу Антигоне, јер се скоро у правилу заобилазе посљедице Антигоновог чина, што коначно резултира смрћу два владарска пара (Креонт/Еуридика, Хемон/Антигона) и нарушавања стабилности полиса, и сав терет кривике се преноси на Креонта и његову неразумну одлуку (видјети: Ђурић, 1998: 298). Ако прихватимо полис као кључну категорију коју Софокле намеће, овакво тумачење чини се тешко одрживим, једностраним и у великој мјери поједностављује проблематику трагедије.

схвата *владарску нужност* којом је Креонт заробљен, тј. немогућност да, као онај ко је несумњиво наднесен над судбином свог града-државе (*...град је нама спас; / и докле срећно једримо под његовим / једрима, ми пријатеље течемо. Тим законима овај град ћу дизати*), не може опростити ономе који се дрзнуо да нападне град и допустити сахрану, јер би га тиме изједначио са оним ко је бранио град.

3. Љубав као темељни принцип

Управо у том процијепу између сопствене владарске свемоћи која ипак не може да превазиђе земаљско и пролазно, и божанских, неписаних, али вјечних и непромјењивих закона и истина, препознаје се идентична позиција властодршца као у завршним стиховима збирке *Тражим помиловање*, односно у пјесми „О праштању”. Међутим, у том процијепу, у коме Антигона пропитује и преиспитује појам ауторитета, успоставља се и идентична позиција између античке хероине и пјесникиње/лирског субјекта.

АНТИГОНА: *Срамота није чинит' пошту брату свом.*

КРЕОНТ: *А није л' брат и онај што с њим погибе?*

АНТИГОНА: *По оцу и по мајци брат је рођени?*

КРЕОНТ: *Па што му онда милост чиниш безбожну?*

АНТИГОНА: *То неће пали покојник потврдити.*

КРЕОНТ: *Кад њега к'о и грешног оног поштујеш?*

АНТИГОНА: *Брат брата уби, не роб господара свог!*

КРЕОНТ: *А земљу хар'о нам, а онај бранио.*

АНТИГОНА: *Хад, ипак, за све такве тражи законе.*

КРЕОНТ: *Ал' не да честит једнак буде рђаву.*

АНТИГОНА: *Ко зна да л' доле то за свето сматрају?*

КРЕОНТ: *Ал' душман никад, ни кад умре, није драг.*

АНТИГОНА: *За љубав, не за мржњу, ја сам рођена!*

(Sofokle, 2010: 511–523)

Несумњиво је да стихове у којима пјесникиња тражи помиловање прожима дух истинског хришћанског праштања и човјекољубља, гдје се хришћанска православна духовност намеће као један од кључних оквира за њено разумијевање.⁹ Међутим, ваља примјетити да је од пјесничких почетака

9 Примјера ради, навешћемо само нека од бројних промишљања која су указивала на сакрално-молитвену структуру збирке *Тражим помиловање*. „Универзализацију своје лирске поруке пјесникиња је утемељила у духу хришћанских, новозавјетних категорија састрадања и молитве, што је њеној хуманистичкој ангажованости дало дубину и тежину, али што је, прије свега, отворило простор лирског говора који не мора да мисли на сабласт цензуре и аутоцензуре” (Поповић, 2009: 81). „Међутим, између законодавца цара Душана и песника као његовог опонента дијалог је прожет начелима строгости и милосрђа, односно суђења и праштања као значајних видова хришћанског учења и праштања” (Марковић, 2005: 9). „Песникињин глас се јавља као лирски медијум између два супротстављена тоталитета, настојећи да

Десанке Максимовић, упоредо са овим ставом, питање њене религиозности посматрано и из нешто другачије перспективе. Још поводом књиге *Зелени витез* (1930), Милан Богдановић препознаје „један основни, један природни, хтео бих рећи примитивни, осећај човекова неразумевања” пред природом, животом и смрти, а у запитаности над тим и јесте основни смисао религије и филозофије (Bogdanović, 1982: 46). Након изласка књиге *Гозба на ливади* (1932), Јела Спиридоновић Савић врло прецизно уочава и одређује појам религиозности код Десанке Максимовић:

Свакако да не може овде бити речи о религиозности која долази до израза кроз теизам или пантеизам, а још мање кроз догму какве било цркве, но она која се јавља у своје праоблику: у дубоком осећању повезаности са свим: природом, човечанством, космосом. А то религиозно осећање препознаћемо не што оперише појмовима и речима: Богом, свемиром, свељубављу итд., но духом којим је натопљено све што до израза долази, духом религиозности који једини омогућава: пуно разумевање, савршено уживљавање, преданост и љубав. [...] Снагом љубави, љуска њене уске човечанске индивидуалности се разбила и она је ушла: у универзално, јер је сашла у оне дубине сопствене унутрашњости одакле извиру и религије, и све истинске уметности и љубав, прадубине где је све једно, а једно све. (Spiridonović Savić, 1982: 51–52)

Скоро вијек након што су ови редови написани, а двије деценије након смрти Десанке Максимовић, када је и њено дјело коначно заокружено у поетичком смислу, ове ријечи о спрегнутости љубави и религијског осећања код ње имају скоро снагу аксиома.¹⁰ Не постоји пјесникиња која с више права од Десанке Максимовић може да стане иза Антигонине девизе: *За љубав, не за мржњу, ја сам рођена*. Исти одговор који Софоклова величанствена јунакиња експлицитно изговара Креонту, у књизи *Тражим помиловање* открива се и изграђује постепено, кроз стихове препуне истинске љубави према човјеку, која, као код Антигоне, не

благородношћу и хуманошћу молитве надиће самеравање човека и живота према немилосрдним нормама владарског закона” (Петковић, 2005: 140). „Христ као Бог љубави и као Бог жртва ближи је Десанкином осећању света прожегтог самилошћу која је већа него што је сама љубав по себи. Због тога њена поезија није само човекољубива, већ и христољубива” (Ћосић-Вукић, 2005: 184). „У већ споменутој збирци *Тражим помиловање* чује се хујање незауостављивог земаљског и небеског времена; [...] А изнад свега тога владају божански закони и вјечна Створитељева правда. Она је јача од цареве моћи и великашке сујете. У име те правде и правичности, пјесникиња, у искреној зебњи и вапају, тражи свеопште опшраштање и помиловање” (Максимовић, 2005: 37). „Повезаност Д. Максимовић са хришћанством није само ствар религијског уверења. Хришћанство није само ствар конфесије, већ је и облик мишљења (поред других), животног опредељења и филозофије живота. По нашем мишљењу, у њему треба потражити пјесникињину етику, њену узвишену љубав према човеку и према свему што је људско, па ма оно било и у извесном раскораку са ортодоксним хришћанским схватањима” (Петровић, 2002: 81).

¹⁰ Сва каснија тумачења религиозности, не само у збирци *Тражим помиловање*, већ уопште код Десанке Максимовић, која су, потпуно исправно, указивала на то да је она „пре песник хришћанског осећања, него религијског програма” (Шеатовић-Димитријевић, 2005: 150), што је опет блиско бахтиновском „осећању вере” (Петров, 2007: 30), суштински се налазе на линији наведених промишљања Богдановића и Спиридоновић-Савић.

тражи ништа заузврат. Јер, без обзира да ли говоримо о различитим религијским обрасцима, сви су они у својој основи усмјерени на доброту и љубав. То је она тачка на којој владарски ауторитет застаје, суочен са божанским, суочен са једном моралном и духовном вертикалом која превазилази појединачно и издиже се на ниво општеважећег и универзалног. Не говори случајно Хегел да је прави предмет првобитне трагедије *божанско*, „али не оно божанско које чини садржину религијске свести као такве, већ које улази у свет, у индивидуачно делање, па ипак у тој стварности не губи свој супстанцијални карактер нити се преобраћа у своју супротност. У тој форми духовна супстанција хтења и његовог извршења јесте *моралност*” (Hegel, 1984: 44). И код Антигоне, и код лирског субјекта у збирци *Тражим помиловање*, начела која се заступају представљају чисте и непатворене моралне истине, утемељене на елементарном осјећању љубави, и као такве не подлежу потреби оправдавања из перспективе неког надређеног ауторитарног ентитета или пројектованог општег добра, већ му измичу и заокружују се у сопственом индивидуалитету.

4. Агон

Успостављање оваквих аналогија између *Антигоне* и збирке *Тражим помиловање*, односно опозиција Креонт / цар Душан – Антигона/пјесникиња (лирски субјект), отвара простор да се, у идентичном оквиру, промисли и питање *молитвеног гласа* у књизи Десанке Максимовић. Наиме, у критици је неријетко указивано на чињеницу да се глас лирског субјекта никако не може подвести под молбени тон. Тако, Лалић експлицитно износи да рефрен не звучи „у овом контексту скрушено, молбено, него императивно. Песник уздиже глас у име једног принципа којег осећа као претпостављеног несрећи: и ако нас историја учи да је несрећа људска судбина, песник нас својим узвиком позива да превазиђемо историју” (Lalić, 1982: 160). Александар Петров тврди да у овим пјесмама „нема гласа усрдног мољења, него је то глас који иште помиловање од Свевишњег мимо ‘обичаја отаца’ и мимо канона мољења” (Петров, 2007: 58). Овакве ставове треба повезати и са ставовима критичара који инсистирају да се поштује поднаслов који је пјесникиња наметнула, а који упућује на дискусију, никако на дијалог, са Душановим закоником:

Супротстављање говорних лица у циклусу нема вид дијалога, јер се нигде не успоставља разговор као суштаствена одредница дијалога. Шездесет шест песама циклуса показују два монолога: песников и други, цара-законика. Стварно постоји само обраћање лирског субјекта, које је у служби песничке инвокације, било да има улогу песника [...] или улогу цара-законика [...]. (Ђорђевић, 1998: 230)

И Драган Стојадиновић не сумња да је ово заиста дискусија, „и то дискусија са једним закоником, дакле врло озбиљна, у којој се, као уосталом у свим дискусијама, свеједно да ли лирским или прозним, једној мисли супротставља

друга, у којој се конфронтирају гледишта и траже нови простори за пресеке сукобљених истина” (Stojadinović, 1982: 122).

Приклањајући се овим тумачењима, која досљедно слиједе пјесникињино одређење да је ријеч о дискусији, слободни смо да, у контексту ове анализе, направимо још једну битну повезницу са античким предлошком с којим се успоставља аналогија: лирска дискусија са Душановим закоником, по својој структури, врло је блиска поимању античког агона. Увођењем агоналног у разумијевање релације цар Душан / пјесникиња, чини се да ничим неће бити изневјерена примарна интенција Десанке Максимовић, али ће се у тој дискусији препознати, умјесто молитве, једна оправдана изазивачка дрскост, нужна за пропитивање било каквог принципа у који се исказује сумња. Дух агона, којег савршено одсликава цитирани разговор Креонта и Антигоне (али ни у чему не заостаје ни дискусија са царем Душаном), као начело надметања, једно од кључних за размијевање хеленске етике¹¹, снажно је прожимало све области античког свијета. Управо је духовни свијет полиса, са агором као мјестом окупљања, карактерисала надмоћ говора (*Пејто* – божанство говора, рјечитог убјеђивања), али говора „који није обредна реч, тачна формула, већ противречна расправа, дискусија, аргументација” (Verban, 1990: 51). Дакле, овдје се не мисли на хомерску агонистику, начелно саздану од сирове жудње за такмичењем, већ на праву хесиодовску тежњу за идеалним надметањем у чијој основи и лежи рвање са спољним и унутрашњим супротностима зарад духовног прочишћења. Из такве агоналне дијалектике, која је у крајњој линији и израз слободе индивидуе, настаје енергија усмјерена на обликовање мишљења које помјера и унапређује друштвени систем и човјека као његовог дијела.

Лирска дискусија са Душановим закоником по свему у себи сажима снагу античког агона, и то оног чији образац проналазимо у једном од највећих античких текстова и највећих античких пјесника, јер Софокле је мајсторски креирао сцене у коме се то агонално исказује. Принцип љубави, као неисцрпне енергије која утемељује и покреће дискусију, те, с друге стране, принцип ауторитарне крутости који препознаје искључиво владарску нужност, неспособан да опрости, сучељавају се и исцрпљују у правом агоналном духу. Тријумф начела љубави сугерише да се трагика може превазићи само искреним праштањем, а до те спознаје, сваки на свој начин, долазе оба владарска ауторитета.

5. Закључак

Коначно, можемо закључити да анализирани релације несумњиво потврђују једну дубљу повезаност између збирке *Тражим помиловање* Десанке Максимовић и Софоклове *Антигоне*. Уз све оно што је до сада речено у нашој критичкој литератури (понављамо, која заиста указује на низ кључних аспеката стваралаштва наше велике пјесникиње), а гдје је некако стидљиво назначена и ова могућност разумијевања, мишљења смо да је неупитна оправданост оваквог

11 Видјети: Ђурић, 1987: 55.

читања, како са аспекта научности, јер отвара простор за боље разумијевање неких кључних мјеста, тако и кад је ријеч о додатној универзалности порука једне од најбољих пјесничких збирки у српској књижевности. Уколико *Тражим помиловање* измјестимо из чисто националног оквира, и самјеримо са општекњижевним, а гдје Антигона заузима једно од повлаштених мјеста, чини се да ће глас лирског субјекта Десанкине збирке пронаћи још чвршће утемељење и, проговоривши кроз визуру Софоклове јунакиње, додатно потврдити и властиту величину.

Литература

- Вуковић, Ђ. (1998). Поезија Десанке Максимовић (међуратне збирке). У С. Ж. Марковић (прир.), *Рецепција дела Десанке Максимовић*, Зборник радова са научног скупа „Десанкини мајски разговори” (Београд, Ваљево, Бранковина, 14, 15. и 16. мај 1997), књ. 6 (стр. 53–78). Београд: Задужбина Десанка Максимовић.
- [Vuković, Đ. (1998). Poezija Desanke Maksimović (međuratne zbirke). U S. Ž. Marković (prir.), *Recepcija dela Desanke Maksimović*, Zbornik radova sa naučnog skupa „Desankini majski razgovori” (Beograd, Valjevo, Brankovina, 14, 15. i 16. мај 1997), књ. 6 (стр. 53–78). Beograd: Zadužbina Desanka Maksimović]
- Ђурић, М. Н. (1987). *Историја хеленске етике*. Београд: Завод за удбенике и наставна средства.
- [Đurić, M. N. (1987). *Istorija helenske etike*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva]
- Ђурић, М. Н. (2003). *Историја хеленске књижевности*. Београд: Дерета.
- [Đurić, M. N. (2003), *Istorija helenske književnosti*. Beograd: Dereta]
- Ђуришин, Д. (1997). *Шта је светска књижевност?* (М. Дудок, прев.). Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- [Đurišin, D. (1997). *Šta je svetska književnost?* (M. Dudok, prev.). Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića]
- Максимовић, В. (2005). Српска старина и православље – поетска инспирација Десанке Максимовић. У А. Ћосић-Вукић (прир.), *Историја као инспирација у делу Десанке Максимовић*, Зборник радова са научног скупа „Десанкини мајски разговори” (Београд, Ваљево, Бранковина, 14, 15. и 16 мај 2004), књ. 20 (стр. 29–39). Београд: Задужбина Десанка Максимовић.
- [Maksimović, V. (2005). Srpska starina i pravoslavlje – poetska inspiracija Desanke Maksimović. U A. Ćosić-Vukić (prir.), *Istorija kao inspiracija u delu Desanke Maksimović*, Zbornik radova sa naučnog skupa „Desankini majski razgovori” (Beograd, Valjevo, Brankovina, 14, 15. i 16 мај 2004), књ. 20 (стр. 29–39). Beograd: Zadužbina Desanka Maksimović]
- Марковић, С. Ж. (2005). Религиозност – везивни дух између митског и историјског времена у поезији Десанке Максимовић. У А. Ћосић-Вукић (прир.), *Хришћанско и паганско у поезији Десанке Максимовић*, Зборник радова са научног скупа „Десанкини мајски разговори” (Београд, Трстеник,

Врњачка Бања, 27. и 28. мај 2005), књ. 22 (стр. 5–12). Београд: Задужбина Десанка Максимовић.

[Marković, S. Ž. (2005). Religioznost – vezivni duh između mitskog i istorijskog vremena u poeziji Desanke Maksimović. U A. Ćosić-Vukić (prir.), *Hrišćansko i pagansko u poeziji Desanke Maksimović*, Zbornik radova sa naučnog skupa „Desankini majski razgovori” (Beograd, Trstenik, Vrnjačka Banja, 27. i 28. мај 2005), књ. 22 (стр. 5–12). Београд: Задужбина Десанка Максимовић]

Петакловић, С. (2005). „Дијалогска отвореност књиге песама Тражим помиловање Десанке Максимовић. У А. Ћосић-Вукић (прир.), *Хришћанско и паганско у поезији Десанке Максимовић*, Зборник радова са научног скупа „Десанкини мајски разговори” (Београд, Трстеник, Врњачка Бања, 27. и 28. мај 2005), књ. 22 (стр. 137–146). Београд: Задужбина Десанка Максимовић, 137–146.

[Petaković, S. (2005). Dijaloška otvorenost knjige pesama Tražim pomilovanje Desanke Maksimović. U A. Ćosić-Vukić (prir.), *Hrišćansko i pagansko u poeziji Desanke Maksimović*, Zbornik radova sa naučnog skupa „Desankini majski razgovori” (Beograd, Trstenik, Vrnjačka Banja, 27. i 28. мај 2005), књ. 22 (стр. 137–146). Београд: Задужбина Десанка Максимовић]

Петров, А. (2007). С богом их је троје. У А. Ћосић-Вукић (прир.), *Збирка Тражим помиловање*, Зборник радова са научног скупа „Десанкини мајски разговори” (Соко Град, 26–27. мај 2007), књ. 23 (стр. 5–66). Београд: Задужбина Десанка Максимовић.

[Petrov, A. (2007). S bogom ih je troje. U A. Ćosić-Vukić (prir.), *Zbirka Tražim pomilovanje*, Zbornik radova sa naučnog skupa „Desankini majski razgovori” (Soko Grad, 26–27. мај 2007), књ. 23 (стр. 5–66). Београд: Задужбина Десанка Максимовић]

Петровић, Д. (2002). Хуманизам Десанке Максимовић у збирци Тражим помиловање. У С. Ж. Марковић (прир.), *Родољубље у поезији Десанке Максимовић*, Зборник радова са научног скупа „Десанкини мајски разговори” (Београд, Лајковац, Бранковина, 13, 15. и 16. мај 2000), књ. 12 (стр. 76–84). Београд: Задужбина Десанка Максимовић.

[Petrović, D. (2002). Humanizam Desanke Maksimović u zbirci Tražim pomilovanje. U S. Ž. Marković (prir.), *Rodoljublje u poeziji Desanke Maksimović*, Zbornik radova sa naučnog skupa „Desankini majski razgovori” (Beograd, Lajkovac, Brankovina, 13, 15. i 16. мај 2000), књ. 12 (стр. 76–84). Београд: Задужбина Десанка Максимовић]

Поповић, Р. (2009). Лирски инстинкт и вјековито памћење у поезији Десанке Максимовић (стр. 79–89). *Чин препознавања*. Бањалука: Философски факултет – Графид.

[Popović, R. (2009). Lirski instinkt i vjekovito pamćenje u poeziji Desanke Maksimović (стр. 79–89). *Čin prepoznavanja*, Banjaluka: Filozofski fakultet – Grafid]

Ђирковић, С. (1997). Срби у средњем веку. Београд: Идеа – Војска – Тору – Каирос.

[Ćirković, S. (1997). *Srbi u srednjem веку*. Београд: Идеа – Војска – Тору – Kairos]

Ћосић-Вукић, А. (2005). Молитва у поезији Десанке Максимовић. У А. Ћосић-Вукић (прир.), *Хришћанско и паганско у поезији Десанке Максимовић*,

Зборник радова са научног скупа „Десанкини мајски разговори” (Београд, Трстеник, Врњачка Бања, 27. и 28. мај 2005), књ. 22 (стр. 177–187). Београд: Задужбина Десанка Максимовић.

[Ćosić-Vukić, A. (2005). *Molitva u poeziji Desanke Maksimović*. U A. Ćosić-Vukić (prir.), *Hrišćansko i pagansko u poeziji Desanke Maksimović*, Zbornik radova sa naučnog skupa „Desankini majski razgovori” (Beograd, Trstenik, Vrnjačka Banja, 27. i 28. maj 2005), knj. 22 (str. 177–187). Beograd: Zadužbina Desanka Maksimović]

Шеатовић-Димитријевић, С. (2005). На граници вере и сумње. Хришћанска ‘религиозност’ у поезији Десанке Максимовић. У А. Ћосић-Вукић (прир.), *Хришћанско и паганско у поезији Десанке Максимовић*, Зборник радова са научног скупа „Десанкини мајски разговори” (Београд, Трстеник, Врњачка Бања, 27. и 28. мај 2005), књ. 22 (стр. 147–158). Београд: Задужбина Десанка Максимовић.

[Šeatović-Dimitrijević, S. (2005). *Na granici vere i sumnje. Hrišćanska ‘religioznost’ u poeziji Desanke Maksimović*. U A. Ćosić-Vukić (prir.), *Hrišćansko i pagansko u poeziji Desanke Maksimović*, Zbornik radova sa naučnog skupa „Desankini majski razgovori” (Beograd, Trstenik, Vrnjačka Banja, 27. i 28. maj 2005), knj. 22 (str. 147–158). Beograd: Zadužbina Desanka Maksimović]

Шмуља, С. (2012). *Поезија и проза (интертекстуални аспекти у збиркама поезије Тражим помиловање Десанке Максимовић и Камени спавач Мака Диздара)*. Бања Лука: Филолошки факултет.

[Šmulja, S. (2012). *Poezija i proza (intertekstualni aspekti u zbirkaма poezije Tražim pomilovanje Desanke Maksimović i Kameni spavač Maka Dizdara)*. Banja Luka: Filološki fakultet]

Arsović, Z. (2012). *Sokrat: melodija filozofije*. Beograd: Fedon.

Bogdanović, M. (1982). *Zeleni vitez Desanke Maksimović*. U M. Blečić, V. Šećerovski (prir.), *Kritičari o pesništvu Desanke Maksimović* (str. 42–50). Beograd: Književne novine.

Burkhart, J. (1992). *Povest grčke kulture*, tom 1 (O. Kostrešević, prev.). Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Đorđević, Lj. (1998). *Pesničko delo Desanke Maksimović*. Opovo: Ljubica Đorđević i IP „Pešić i sinovi”.

Đurić, M. (1998). *Vladarska naredba i nepisani zakon u Sofoklovoj Antigoni*. U *Izabrani ogleđi o helenskoj tragediji 1* (str. 295–323). Niš: Prosveta.

Hegel, G. V. F. (1984). *O tragediji*. U Z. Stojanović (prir.), *Teorija tragedije* (str. 38–57). Beograd: Nolit.

Lalić, I. V. (1982). *Poezija Desanke Maksimović*. U M. Blečić, V. Šećerovski (prir.), *Kritičari o pesništvu Desanke Maksimović* (str. 154–165). Beograd: Književne novine.

Mamford, L. (2006). *Grad u istoriji* (V. Ivir, prev.). Beograd: Book&Marso.

Mihajlović-Mihiz, B. (1982). *Pesnički vrhunac Desanke Maksimović*. U M. Blečić, V. Šećerovski (prir.), *Kritičari o pesništvu Desanke Maksimović* (str. 107–110). Beograd: Književne novine.

- Spiridonović Savić, J. (1982). Gozba na livadi Desanke Maksimović. U M. Blečić, V. Šećerovski (prir.), *Kritičari o pesništvu Desanke Maksimović* (str. 51–56). Beograd: Književne novine.
- Stojadinović, D. (1982). Smisao neizlečive dobrote i samilosti. U M. Blečić, V. Šećerovski (prir.), *Kritičari o pesništvu Desanke Maksimović* (str. 121–129). Beograd: Književne novine.
- Vernan, Ž. P. (1990). *Poreklo grčke misli* (M. Vuković, prev.). Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića – Dobra vest.

Извори

- Максимовић, Д. (2005). *Тражим помиловање*, интегрално критичко издање (С. Тутњевић, прир.). Београд: Задужбина Десанка Максимовић, Народна библиотека Србије, Чигоја штампа.
- [Максимовић, Д. (2005). *Tražim pomilovanje*, integralno kritičko izdanje (S. Tutnjević, prir.). Beograd: Zadužbina Desanka Maksimović, Narodna biblioteka Srbije, Čigoja štampa]
- Sofokle. (2010). *Antigona*. U *Grčke tragedije* (M. N. Đurić, prev.), 418–474, Beograd: Dereta.

Igor M. Simanović

Résumé

LA VOIX DE L'ANTIGONE SERBE : L'AGÔN DANS LE RECUEIL, *JE DEMANDE LE PARDON DE DESANKA MAKSIMOVIC*

L'article discute de la possibilité de lire le recueil *Je demande pardon* du point de vue de la littérature ancienne, en particulier celui de l'Antigone de Sophocle. Reconnaisant le cadre identique, basé sur les oppositions Créon-Antigone / empereur-poète (c'est-à-dire le sujet lyrique), il est insisté sur l'établissement d'un accord quant au principe éthique clé entre l'héroïne antique et "l'Antigone serbe", et tout en se fondant fortement sur le concept de l'amour. Par conséquent, on confirme la justification de la définition de genre du recueil, comme « discussion lyrique », par opposition au concept de dialogue car elle contient le noyau de la relation agonistique, caractéristique de la spiritualité ancienne. Si l'on sort *Je demande pardon* d'un cadre purement national et que l'on le compare à un cadre littéraire général, où Antigone occupe l'une des places privilégiées, il semblerait que la voix du sujet lyrique du recueil de Desanka trouvera un fondement encore plus solide et, en parlant à travers le prisme de l'héroïne de Sophocle, confirmera sa propre grandeur.

Mots-clés :

Antigone, *Je demande pardon*, nécessité de souverain, religion, amour, discussion, dialogue, agôn

Summary

THE VOICE OF THE SERBIAN ANTIGONE: THE AGON IN DESANKA MAKSIMOVIĆ'S COLLECTION *I AM SEEKING A PARDON*

This paper explores the possibility of interpreting Desanka Maksimović's collection *I Am Seeking a Pardon* from the perspective of ancient literature, namely through the lens of Sophocles' *Antigone*. Recognizing the identical framework, based on the opposition between Creon and Antigone, or the emperor and the poet (i.e., the lyrical subject), the paper emphasizes the establishment of a shared ethical principle between the ancient heroine and "the Serbian Antigone," deeply rooted in the concept of love. As a result, the article affirms the collection's genre definition as a "lyrical discussion," contrasting it with the concept of dialogue. This distinction arises from the presence of an agonistic relationship, characteristic of ancient spirituality. By situating *I Am Seeking a Pardon* beyond a purely national framework and comparing it to a broader literary context, where *Antigone* occupies a privileged position, the voice of the lyrical subject in Desanka Maksimović's collection gains an even firmer grounding. Observed through the prism of Sophocles' heroine, this poetry collection further asserts its own significance.

Key words:

Antigone, *I Am Seeking a Pardon*, sovereign necessity, polis, religion, love, discussion, dialogue, agon